

BURDUR KEMER'DEKİ AHŞAP DİREKLİ VE SÜSLEMELİ İKİ CAMİ

Sertan ATASOY

Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Rektörlük, sertanatasoy@trakya.edu.tr, ORCID:0000-0002-7199-2620

Atasoy, Sertan. "Burdur Kemer'deki Ahşap Direkli ve Süslemeli İki Cami". idil, 100 (2022 Aralık): s. 1755–1772. doi: 10.7816/idil-11-100-07

Bu çalışma, Öğr. Gör. Dr. Selda Özgün Cirtil danışmanlığında, 2013 yılında, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Burdur'un İlçelerindeki Türk Dönemi Eserleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Söz konusu tez Pamukkale Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından 2010SOBE010 numaralı yüksek lisans tez projesi olarak desteklenmiştir. İlgili birime teşekkür ederiz.

ÖZ

Burdur'un Kemer ilçesindeki İbrahim Çavuş (Yukarı) Cami ve Elmacık Köyü Cami, Anadolu'da Selçuklular ile uygulanmaya başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar süren ahşap direkli camiler geleneğinin devam eden örneklerindendir. Yoğun olarak Orta Karadeniz, İç Anadolu ve İç Batı Anadolu'da görülen ahşap direkli camilere Akdeniz Bölgesinde de rastlanılmaktadır. Burdur'da yaptığımız incelemelerde ahşap direkli camilerden özgün durumunu büyük ölçüde koruyan iki cami, kalem işi tezyinatları ile de dikkat çekmektedir. Camiler dıştan oldukça sade mimarilerine karşın, iç mekânda batıllaşma dönemi üslup özelliklerini yansıtan süslemeleriyle ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu makale, şimdiye kadar herhangi bir yayına konu olmayan iki camiyi tanıtmayı ve Anadolu Türk Mimarisi içindeki yeri ve önemini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Burdur, Kemer, Elmacık Köyü, Cami, İbrahim Çavuş, Kalem İş, Süsleme, Ahşap Direk

Makale Bilgisi:

Geliş: 27 Eylül 2022

Düzeltilme: 19 Ekim 2022

Kabul: 4 Kasım 2022

© 2022 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Burdur'un on ilçesinden birisi olan Kemer; kuzeyden Burdur Merkez ilçesi, doğudan Bucak, batıdan Karamanlı ve Tefenni, güneyden ise Antalya'nın Korkuteli ilçesi ile çevrelenmiştir. Burdur il merkezine 45 km. uzaklıktaki Kemer, Rahat Dağları eteğinde kurulmuştur. Antik devirlerden günümüze kadar birçok medeniyetten izler taşıyan yerleşim yeri ile Türklerin ilk buluşması Anadolu Selçuklu Hükümdarı Süleyman Şah döneminde 1082 yılında olmuştur. Bölge, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla Hamitoğulları Beyliği, ardından Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Bu makalede, Anadolu Selçuklu Devleti'nden beri uygulanan, Osmanlı Devleti'ndeki ahşap direkli cami örneklerinden Burdur'un Kemer ilçesindeki İbrahim Çavuş ve Elmacık Köyü camileri tanıtılacaktır.

İbrahim Çavuş (Yukarı) Camii

Cami, Burdur'un Kemer ilçesi, Saray Mahallesi'nde; 5082 parsel, 3 paftada bulunmaktadır. Devlet Arşivleri'nde bulunan 1204 / 1790 tarihli belgede, daha önceden Hamza Bey tarafından yaptırılmış olan mescidin harap olması nedeniyle İbrahim Çavuş tarafından söz konusu mescidi de içerisine alacak şekilde daha büyük bir cami yaptırıldığı belirtilmektedir (BOA, C.MF, 113–5632). Ancak caminin inşa tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte söz konusu arşiv belgesi İbrahim Çavuş Camii'nin inşasının bu tarihten öncesinde yapılmış olduğunu ortaya koymaktadır. Harimin üzerini örten ahşap tavanın güney duvarına bitişik kirişi üzerindeki kalem işi ile yazılmış H.1283 (M. 1866) tarihi ise kalem işi süslemelerin yapılış tarihini göstermektedir (Atasoy, 2013: 50). Çeşitli onarımdan geçerek günümüze ulaştığı anlaşılan camiinin 1950, 1993 ve 2007 yıllarına ait onarımları hakkında bilgiler bulunmaktadır (Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi). 1950 yılı onarımında; düz toprak dam örtülü yapının üzeri alaturka kiremit kaplı ahşap çatıya çevrilmiş, kuzeydeki son cemaat yeri harime eklenmiş ve mahfil kısmı kuzeye doğru uzatılmıştır. Son cemaat yerindeki değişikliği mevcut izlerden de takip etmek mümkündür. Özgün harim alanı ile kuzeydeki duvarların kalınlıklarındaki farklılıkta ve harimi örten ahşap örtüye yapılan eklerde bu onarımın izleri görülebilmektedir. Camiye ait eski planda da görülen ve günümüzde bulunmayan caminin doğu cephesine bitişik müştemilatı 1993 yılı onarımlarında kaldırılmıştır. Ayrıca 1993 yılında cami çatısının ahşap elemanları ve kiremit örtüsü değiştirilmiş, içerisindeki ahşap taban tahtaları ile üst kat mahfilinin ahşap elemanları yenilenmiştir. Caminin duvarları sıvanmış, bugün duvarları süsleyen kalem işi süslemeler yenilenmiştir. Yapıya ait eski fotoğraflardan tespit edilebilen kalem işi süslemelerin ise üzerinin sıvayla kapatılma işlemi de bu onarımlar sırasında yapılmış olmalıdır. 2007 yılı onarımlarında ise yapının girişinin önüne ahşap ayakkabılık kısmı eklenmiştir. Güneyden kuzeye doğru alçalan eğimli bir arazi üzerinde inşa edilen ve sade bir dış görünüme sahip cami dikdörtgen planlıdır (Fot. 1). Dıştan 19.00 x 11.80 m. ölçülerindeki cami, taş temeller üzerine kerpiç olarak yapılmıştır.

Fotograf 1: İbrahim Çavuş Camii Kuzey Cepheden Görünüş

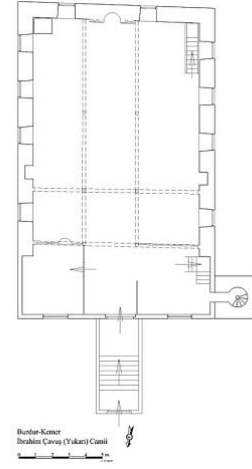
Fotograf 2: İbrahim Çavuş Camii, Doğu ve Güney Cephelerden Görünüşü

Caminin batı ve doğu cephelerinde zemin ve üst seviyede dörder, güney cephede zemin seviyesinde iki, üst seviyede üç dikey dikdörtgen pencere yer almaktadır (Fot. 2). Kuzey cephede zemin seviyesinde iki dikey dikdörtgen, üst seviyede üç kareye yakın dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Batı cephenin kuzey kenarına 1958 yılında yapılmış, üzeri sıva ile kaplı tuğla örgülü minaresi konumlandırılmıştır. Kuzey cephesinin ortasında, 2007 yılında eklenen ahşap ayakkabılık vardır. Caminin üzeri marsilya tipi kiremit kaplı ahşap kırma çatı ile kapatılmış, çatının dışa taşırılmış olan saçaklarının alt yüzeyleri ahşap parçalarla kaplanmıştır.

Son cemaat yerinin harime dahil edilmesi nedeniyle caminin kuzey cephesinin ortasındaki ana kapı açıklığından doğrudan harime geçiş sağlanmaktadır. Kuzey-güney yönlü derinlemesine dikdörtgen planlı harim, mihraba dik altı ahşap direk ile üç sahına ayrılmıştır (Çiz. 1) (Fot. 3).

Fotograf 3: İbrahim Çavuş Camii, Harimden Genel Görünüş

Çizim 1: İbrahim Çavuş Camii Planı

Güney duvarının ortasında, ana giriş aksında mihrap bulunmaktadır. Yarım daire kesitli mihrap nişinin dilimli kemerli kavsarası bir bordürle çevrelenmiş, mihrap iki yandan pilastrlarla sınırlandırılmıştır (Fot. 4). Harimin güneybatı köşesindeki ahşap minber ve güneydoğu köşesindeki ahşap vaaz kürsüsü özgün olmayıp yakın zamanda buraya konulduğu anlaşılr. Yapının eski minberini ve vaaz kürsüsünü 1986 yılı fotoğraflarından tespit edilmektedir. Ahşap minberin, aynalık kısmı çitalarla küçük dikdörtgenlere ayrılmış, süpürgelik kısmında ise dilimli kemerli dört nişe yer verilmiştir (Fot. 5). Harimin güneydoğu köşesinde yer alan özgün vaaz kürsüsü duvara bitiş olarak yapılmıştır (Fot. 6). Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen vaaz kürsüsünün kaidesi pencere alt seviyesinden başlayıp pencere kemi başlangıcında sonlanmaktadır. Kürsünün harime bakan kuzey cephesi içbükey olarak yapılmış ve üzeri kalem işleriyle bezenmiştir. Kuzeyi ahşap korkuluk ile kapatılan kürsüye batı kısımdaki açıklıktan çıkılmaktadır.

Fotograf 4: İbrahim Çavuş Camii Mihrabı

Fotograf 5: İbrahim Çavuş Camii Eski Minberi (VGM Arşivinden)

Fotograf 6: Kemer Yukarı (İbrahim Çavuş) Camii Eski Vaaz Kürsüsü (VGM Arşivinden)

Harimin kuzey duvarı ekseninde alt ve üst kat mahfilleri yer almaktadır (Fot. 7). Girişin iki yanında, zeminden 0.60 m. yüksekte tutulmuş alt kat mahfillerinden doğudaki sunta ile kapatılarak kışlık mekân haline getirilmiş ve bu mekânın güney cephesinin ortası kibleyi vurgulamak için mihrap nişi şeklinde düzenlenmiştir. Caminin girişinin batısında yer alan, on basamaklı ahşap merdivenle çıkılan üst kat mahfilinin harime bakan kısmı ahşap korkuluklarla kapatılmıştır. Mahfil ortadaki ikisi serbest, kenarlardaki birer duvara bitişik toplamda dört ahşap sütunla alttan desteklenmektedir.

Fotoğraf 7: İbrahim Çavuş Camii Mahfili

Fotoğraf 8: İbrahim Çavuş Camii Doğu Duvarı

Fotoğraf 9: İbrahim Çavuş Camii Batı Duvarı

Fotoğraf 10: İbrahim Çavuş Camii, Ahşap Hatıllı Tavan

Harim, doğu ve batı duvarlarda dördü zemin seviyesinde, dördü üst seviyede olmak üzere sekizer, güney duvarında ise ikisi zemin seviyesinde, üçü üst seviyede olmak üzere beş dikey dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır (Fot. 8-9). Hem doğu hem de batı duvarlarının kuzeyindeki iki pencere arasında, karşılıklı olarak yerleştirilmiş ahşap kapaklı dolap nişi vardır. Batı duvarının kuzeydeki tek kanatlı ahşap kapıdan minareye geçiş sağlanmaktadır. Harimin ahşapla örtülü tavanı alttan altı ahşap sütun ile desteklenmektedir. Bu ahşap sütunlardan kuzeydeki ikisinin üstünde herhangi bir başlık veya yastığa yer verilmezken, diğer dört sütunun üstünde profilli ahşap yastıklar bulunur. Kuzeydeki iki sütun ile yastıkların üzerine harimi uzunlamasına üçe bölen ahşap iki hatıl oturmaktadır. Ahşap hatıllar ile doğu ve batı duvarları arasında, hatıllara dik yerleştirilmiş ahşap kirişler bulunur. Hatıllardan kirişlere profilli konsollarla geçilmiş ve kirişlerin üzerini kaplayan ahşap tahtalarla tavan kapatılmıştır (Fot. 10).

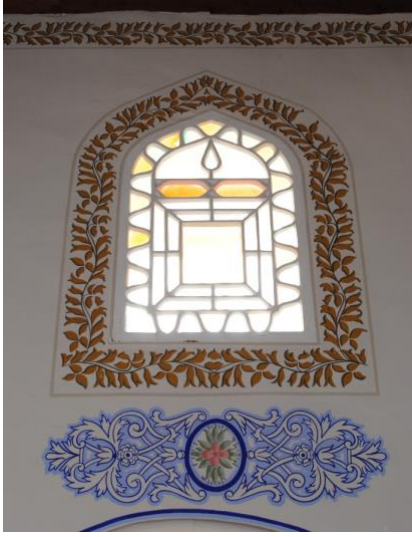
Süslemeler

Caminin süslemesiz, yalın dış cephelerinin aksine harimin kalem işi ve alçı süslemeler ile zenginleştirilmiş olduğu görülür. Yapıya ait eski fotoğraflardan harimin çok daha zengin kalem işi süslemelere sahip olduğu, ancak bu süslemelerin büyük kısmının ise günümüzde sıva ile kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Harimde kalem işi süsleme kuzey hariç tutulduğunda tüm duvarlarda, mihrapta, mahfilde ve tavanda görülürken, alçı süsleme mihrap ve mahfilde kullanılmıştır. Bitkisel motiflerin yoğun bir biçimde kullanıldığı camide, geometrik, yazı, mimari ve sembolik tasvirlerle yer verilmiştir. Harimin doğu, güney ve batı duvarları zemin seviyesindeki pencere kemerleri hizasında siyah zemin üzerine beyaz renkle yapılmış zencerek motifleri ile ikiye bölünmüştür. Yine kuzey duvar haricinde diğer duvarları sarı renkle yapılmış sarmaşık motifleri şerit şeklinde dolaşmakta, bu sarmaşık şeridi güneybatı ve güneydoğu köşelerde zencerek motifine kadar uzanmaktadır.

Batı Duvarı

Batı duvarının zemin seviyesindeki pencere kemerlerinin yukarısında kalem işi ile yapılmış, ortadaki madalyonun iki tarafına simetrik olarak yerleştirilen "S" ve "C" kıvrımlı bitkisel motiflerden oluşan barok tarzda, mavi renkli bezemeler bulunur. Kartuşun içerisine, etrafı yeşil yapraklarla çevrili, kırmızı renkli taç yapraklı çiçek

motifi işlenmiştir. Üst seviyedeki pencerelerin etrafı sarı renkli yapraklardan oluşan sarmaşıkla çevrilmiştir (Fot. 11).

Fotograf 11: İbrahim Çavuş Camii Pencere Süsleme Detayı

Fotograf 12: İbrahim Çavuş Camii, Harim Batı Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Batı duvarının 1993 yılı onarımlarında üzeri kapatılan kalem işi süslemelerinin bir kısmını 1986 yılı fotoğraflarından tanımlamak mümkündür. Duvarın güneyinde, üst seviyedeki ilk pencerenin yukarısında, içinde çiçek motifi bulunan kartuştan pencerenin iki yana doğru sarkan “S ve C” kıvrımlı bitkisel motiflerden oluşan bezeme yer alır (Fot. 12). Duvarın güneyindeki ikinci pencerenin yukarısında, içi boş bırakılmış kartuştan pencerenin iki yanına doğru sarkan soyut bitkisel bezemelerden oluşan süsleme kompozisyonu vardır (Fot. 13). Fotoğraflardan küçük bir bölümü görülebilen üst seviyedeki üçüncü ve dördüncü pencerelerin yukarısında da ikinci penceredeki süslemenin benzeri bir bitkisel bezeme olduğu anlaşılmaktadır. Batı duvarının zemin seviyesindeki pencerelerinin yukarısındaki kalem işi süslemelerin ortasındaki madalyonun içerisindeki bitkisel süslemelerin değiştirilmiş olduğu görülür. İkinci pencerenin yukarısındaki kompozisyonun ortasındaki madalyonun içerisindeki yeşil renkli yaprakların ortasında mavi renkli penç motifi, üçüncü pencerenin yukarısındaki kompozisyonun ortasındaki madalyonun içerisinde ise yeşil renkli bitkisel motive yer verilmiştir. Zemin pencerelerinin arasında, kemer üzengi seviyesindeki zencerek motifinin yukarısında da çeşitli kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Birinci ve ikinci pencere arasında barok tarzda yapılmış “S” ve “C” kıvrımlı bitkisel bezeme vardır. İkinci ve üçüncü pencerelerin arasında iki kenarından “C” kıvrımlı yaprakların çıktığı taç şeklinde bir kartuş ile kartuşun içerisinde, fotoğraftan yalnızca “bismillahirrahmanirrahim” kısmının okunabildiği yazı görülmektedir (Fot. 14). Üçüncü ve dördüncü pencereler arasını gösteren bir fotoğraf bulunmazken, dördüncü pencere ile minare kapısı arasında bir çerçeve içerisinde alınmış Medine tasvirinin olduğu görülür. Tasvirde, üzerinde beş minareli ve revaklı iki avlulu olarak tasvir edilen Mescid-i Nebevi, dıştan birbirine bitişik beyaz renkli evlerle çevrilmiştir (Fot. 15). Dolap nişinin yuvarlak kemerli alınlığının ortasında barok tarzda yapılmış “S” ve “C” kıvrımlı soyut süslemeler yer almakta, bu süslemelerin uçlarında buğday başağı motifi bulunmaktadır (Fot. 16). Dolap nişinin yukarısındaki alınlık, pencerelerin yukarısındaki barok tarzdaki süslemelerin benzeri ile çevrelenmiştir. Zencerek motifinin altında yazılara yer verilmiştir. Birinci ve ikinci pencere arasında “vav” harfi görülür. İkinci ve üçüncü pencere arasında dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış, “ya hafıyyel eltaf neccina ma nehaf” yazısı bulunmaktadır. Üçüncü pencere ile dolap nişi arasında ise aynalı şekilde yazılmış “Muhammed” yazısı ile bu yazının altında “innellahe huvev tevabur rahim” (Tevbe Suresi 104. Ayet) yazısı yer almaktadır. Ayrıca yazılara, üst seviyedeki pencereler arasındaki madalyonlar içerisinde de yer verilmiştir. Birinci ve ikinci pencere arasında “Ebu Bekir” ile “El Sadık” ve “Radiya’llahu Anhu”; ikinci ve üçüncü pencere arasında “Osman” ile “Radiya’llahu Anhu”; üçüncü ve dördüncü pencere arasında “Hasan” ile “Radiya’llahu Anhu” yazısı görülmektedir.

Fotoğraf 13: İbrahim Çavuş Camii, Harim Batı Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Fotoğraf 14: İbrahim Çavuş Camii, Harim Batı Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Fotoğraf 15: İbrahim Çavuş Camii, Harim Batı Duvarındaki Mescid-i Nebevi Tasviri (VGM Arşivinden)

Fotoğraf 16: İbrahim Çavuş Camii, Harim Batı Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Kuzey Duvarı:

Harimin kuzey duvarında süsleme unsuru yer almazken, mahfili taşıyan ahşap sütunların desteklediği kirişin harime bakan yüzeyi kalem işi ile süslenmiştir. Burada mavi ve turuncu renkle yapılmış şerit şeklinde kıvrım dal motifi bulunmaktadır (Fot. 17). Mahfil, kompozit başlıklı ahşap sütunlarla desteklenmiş, sütun başlıkları alçıdan yapılmıştır.

Fotograf 17: İbrahim Çavuş Camii Mahfili Süslemeleri

Fotograf 18: İbrahim Çavuş Camii Mihrap Detayı

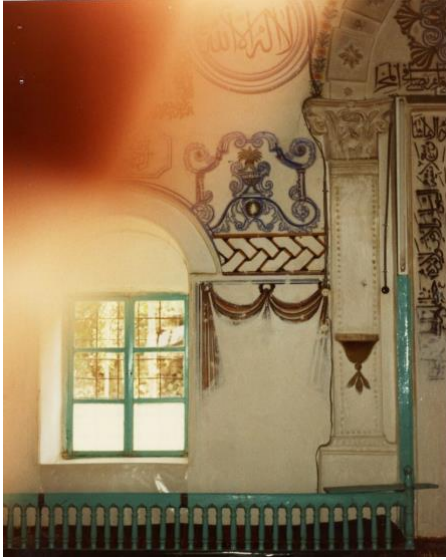

Fotograf 19: İbrahim Çavuş Camii, Mihrabın Yukarısındaki Kalem işi ve Alçı Süslemeler

Güney Duvarı:

Harimin güney duvarının ortasında dilimli kemerli, yarım daire kesitli mihrap nişi yer almaktadır. Mihrap nişinin kavsarası yedi kademedan oluşmakta ve en altta bir silme ile sınırlanmaktadır. En üstteki birinci kademedde alçıdan yapılmış, yumurta dizisini hatırlatan unsurlar yer almaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü kademedde alçıdan yapılmış stilize palmet dizisi bulunmaktadır. Dördüncü kademedde kalem işi ile yapılmış stilize palmet dizisi vardır. Beşinci kademedde yine kalem işi yapılmış stilize palmet motifi görülmekte, ancak burada yana yatık ve sırt sırta vermiş biçimde işlenmiştir. Altıncı ve sonuncu kademedde, alçı malzemeyle yapılmış, ortada bir bağ ile bağlanan üç yaprak motifi ve bu motifin iki yanından bir sarmaldan çıkarak kıvrılarak uzanan yapraklardan oluşan bitkisel süsleme görülür (Fot. 18). Mihrap nişinin sıvalı yüzeyinin dökülen kısımlarından burada bir süsleme motifi olduğu anlaşılmaktadır. 1986 yılı fotoğraflarından burada bir perde motifinin bulunduğu, bu motifin üzerinde bitkisel süslemeler ile “Muhammed” yazısının olduğu görülür. Mihrap nişi, dıştan, üzerinde “Ayetel Kürsi” (Bakara Suresi, 255) yazısı bulunan bir bordürle çevrelenmiş, köşelik kısımlarında sarı, mavi ve kırmızı renklerle oluşturulmuş kıvrım dal motifine yer verilmiştir. Kıvrım dal motifinin yukarısında tuğralar bulunmaktadır. Mihrabın iki yanında kaide üzerinde yükselen ve kompozit başlıkları hatırlatan bir başlıkla sonlanan birer pilastr yer almaktadır. Pilastrların gövdesinin üzerine, altında aşağı sarkık şekilde yapılmış stilize palmet motifi bulunan lambalık yerleştirilmiştir. Mihrabın yukarısında pilastrların üzerinden yükselerek tavan seviyesine kadar uzanan geniş, sağır, yuvarlak bir kemer görülür. Kemerin üzerinde çıkıntılı dikdörtgenlere yer verilmiş ve bunların ortasında altın yaldızlı çiçek motifine, çıkıntıların arasında kalan kısımlarda ise altın yaldızlı yıldız motifine yer verilmiştir. Yuvarlak kemerin ortasında sivri kemerli vitray pencere, bunun iki yanında ise yarım daireler içerisine alınmış yazılar bulunmaktadır. Bu yazılardan batıdaki ibrik formunda olup “Hasbuneallah” yazısı işlenmiş, Doğudakinde ise “Mabud Allah” yazısı yazmaktadır. İbrik ve yazıyı sınırlandıran yarım daire çerçevenin içerisine kalem işi ile stilize palmet motiflerinden oluşan bir süsleme dizisi işlenmiştir. Her iki çerçevenin etrafı kıvrımlı dallarla birbirine bağlanan stilize palmet motifleri ile çevrelenmiştir (Fot. 19). Yarım dairelerin altında, pencere ile ikiye bölünen bir yazı kuşağı yer almakta, pencerenin batısında “Fenedethül Meleiketü”, doğusunda ise “Gaimün Yüsalli Fil Mihrab” (Kur’an-ı Kerim, Ali İmran Suresi: 3/37) yazmaktadır. Caminin 1986 yılı fotoğraflarından güney duvarının kalem işleriyle bezendiği görülür. Mihrabın doğusunda, zencerek motifinin yukarısında, zemin seviyesindeki pencerenin yuvarlak kemerinin batısında kahverengi ve mavi renklerle yapılmış, barok tarzda soyut süsleme motifi vardır (Fot. 20). Kemerin doğusunda bir çerçeve içerisinde aynalı olarak

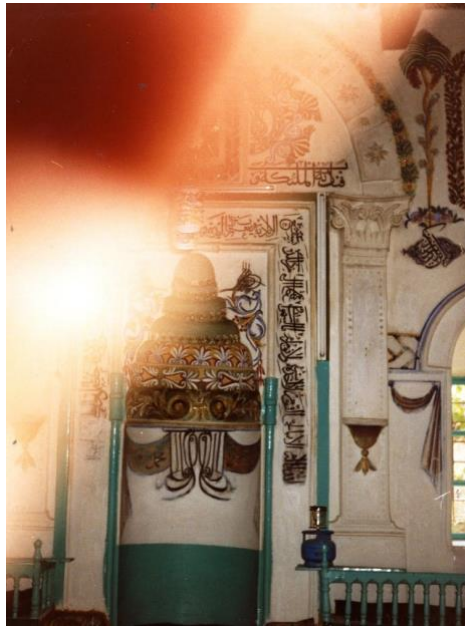
yazılmış “Muhammed”, yukarısında ise köşeleri pahlanmış dikdörtgen kartuş içerisinde “İnnellahu Cemilün Yühibbul Cemal” yazısı bulunmaktadır. Kartuş ile çerçeve, ortasında kırmızı renkli çiçek bulunan kıvrım dal motifiyle birbirine bağlanmıştır (Fot. 21). Üst seviyedeki pencerenin iki yanında bulunan madalyonlarda “Kelime-i Tevhid”e yer verilmiştir. Doğudaki madalyonda “Lâ ilâhe İllallâh” batıdaki madalyonda “Muhammedur Rasûlullah” yazmaktadır. 1986 yılı fotoğraflarından mihrabın batısının çok küçük bir bölümü görünmektedir. Mihrap ile pencere arasında çiçekli bir zeminden çıkarak yükselen hurma ağacı motifi yer almaktadır. Sarı renkli kıvrımlı gövdeli ağacın yukarısına yeşil renkli hurma yaprakları ile bu yaprakların altında aşağı doğru sarkık vaziyette turuncu renkli hurma meyveleri işlenmiştir (Fot. 22). Ağacın altında, ortasında Farsça “in niz beguzered” (bu da geçer) yazısının bulunduğu şemse motifi yer almaktadır. Zencerek motifinin altında, zemin seviyesinde, pencere ile mihrap ve duvarlar arasında kahverengi renkle yapılmış perde motifleri vardır. Doğudaki pencere ile mihrap arasında kalan kısımdaki perde motifinin ortasında oldukça silik olarak aşağı doğru sarkan bir unsurun olduğu görülmektedir. Her ne kadar motifin ne olduğu anlaşılmasa benzer örneklerden yola çıkarak bu unsurun bir kandil olduğu söylenebilir.

Fotograf 20: İbrahim Çavuş Camii, Mihrabın Doğusundaki Süslemeler (VGM Arşivinden)

Fotograf 21: İbrahim Çavuş Camii, Mihrabın Doğusundaki Süslemeler (VGM Arşivinden)

Fotograf 22: İbrahim Çavuş Camii, Mihrabın Batısındaki Süslemeler (VGM Arşivinden)

Doğu Duvarı:

Batı ve güney duvarında olduğu gibi doğu duvarında da zemin kat pencerelerinin yukarısında barok tarzda bitkisel motiflerin yer aldığı bezeme ile üst seviyedeki pencerelerin etrafında sarmaşık şeridi bulunmaktadır. Üst seviyedeki pencerelerin arasında, madalyonlar içerisinde yazılara yer verilmiştir. Güneydeki ilk madalyonda “Ömer”, “Radiya’llahu”, “Teala Anhu” ve “El Faruk; ikinci madalyonda “Ali” ve “Radiya’llahu Anhu”; üçüncü madalyonda “Hüseyin” ve “Radiya’llahu Anhu” yazıları yazmaktadır. 1986 yılı fotoğraflarına bakıldığında doğu duvarında çok çeşitli kalem işi bezemelerin olduğu anlaşılr. Duvarın güneyinde, üst seviyedeki birinci pencerenin yukarısında yeşil renkle yapılmış bir merkezden iki yana doğru uzanan kıvrım dallar ile bu dallardan çıkan kırmızı renkli nar motiflerinden oluşan bir kompozisyon vardır (Fot. 23). İkinci pencerenin yukarısında ise yeşil renkle bostan şeklinde yapılmış karpuz motiflerinden oluşan bir bezeme yer almaktadır (Fot. 24). Üçüncü pencerenin yukarısında da bitkisel bir süslemenin olduğu görülmekle birlikte bu süslemenin ne olduğu fotoğraftan anlaşılamamaktadır. Zemin seviyesindeki pencerelerin yukarısındaki kalem işi süslemeler günümüzdeki formunu büyük orada korurken, ortadaki madalyonun içerisindeki bitkisel süslemelerde farklılık vardır. Güneydeki ilk pencerenin yukarısındaki kompozisyonun ortasındaki madalyonun içerisinde yeşil renkli yaprakların ortasından çıkan kırmızı renkli penç motifi, ikinci pencerenin yukarısındaki kompozisyonun ortasında madalyonun içerisinde “Kelamul müluki ke’l-mülukil kelami” yazısı, üçüncü pencerelerinin yukarısındaki kompozisyonun ortasındaki madalyonun içerisinde, üzerine perde geldiği için net olarak anlaşılamasa da bitkisel bir süslemenin olduğu görülür. İkinci ve üçüncü pencerelerin kemerleri arasında, zencerek motifinin yukarısında, mavi renkli vazodan çıkan çiçek ve “S” kıvrımlı dallardan oluşan bir bezeme yer almaktadır. Üçüncü ve dördüncü pencerelerin arasında taç şeklinde düzenlenmiş bir kartuş, kartuşun içerisinde ise Arap alfabesi ile “İnnellehu Cemilün Yühıbbul Cemal” yazısı yer almaktadır (Fot. 25). Zemin seviyesinde birinci pencere ile duvar ve ikinci pencere ile üçüncü pencere arasında perde motifi vardır. Üçüncü pencere ile dördüncü pencere arasında uçlarına sarı renkli buğday başakları işlenmiş aynalı “Muhammed” yazısı bulunmaktadır.

Fotograf 23: İbrahim Çavuş Camii, Doğu Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Fotograf 24: İbrahim Çavuş Camii, Doğu Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Fotograf 25: İbrahim Çavuş Camii, Doğu Duvarı Süslemeleri (VGM Arşivinden)

Fotograf 26: İbrahim Çavuş Camii, Ahşap Tavanı Üzerindeki Tarih ve Süslemeler

Tavanı:

Harimi örten ahşap tavanın üzerinde de kalem işi süslemeye yer verilmiştir. Tavanı kapatan ahşapların altına çapraz şekilde yerleştirilen çıtaların üzeri sarı, mavi, yeşil, kırmızı, turuncu renklerle boyanmıştır. Orta sahinin iki yanındaki konsollar sarı, mavi, yeşil, kırmızı, turuncu renklerle boyanmış, bunların üzerine basit şekilde yapılmış bitkisel ve geometrik motifler işlenmiştir. Orta sahinin güneyindeki kirişinin ortasında kalem işi ile yapılmış “sene 1283” tarihi yazmaktadır (Fot. 26). H. 1283 (M. 1866) tarihi kalem işi süslemelerin yapılmış olduğu tarihini vermesi açısından oldukça önemlidir.

Kemer Elmacık Köyü Camii

Cami Kemer İlçe merkezine 15 km. mesafede, ilçe merkezinin kuzeyinde Elmacık Köyü’nde yer almaktadır.

Kitabesi bulunmayan caminin kim tarafından, ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Caminin Kuzey cephesinin batısındaki pencerenin demir parmaklıklarına asılı metal bir levha üzerinde Latin alfabesiyle caminin yapılış tarihi 1316, onarım tarihi ise 1986 olarak verilmiştir. İnşa kitabesi bulunmayan yapının; vakıf kayıtlarından 1840-1852 yılları arasında mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Akdemir, 2005: 71). Bu kayıtlardan yola çıkarak caminin 1840 yılından önce yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Taş malzemeyle inşa edilen cami, dıştan 16.75 x 11.93 m. ölçülerinde uzunlamasına dikdörtgen planlı olarak düzenlenmiştir (Fot. 27). Yalın cephe düzenlemesine sahip caminin doğu ve batı cephelerinde zemin seviyesinde üç, üst seviyede bir; güney cephede zemin seviyesinde iki; kuzey cephede ise ikisi zemin seviyesinde, üçü üst seviyede olmak üzere boyuna dikdörtgen formlu, yuvarlak kemerli on bir pencere vardır (Fot. 28). Yapının üzeri marsilya tipi kiremit kaplı ahşap kırma çatı ile kapatılmış ve çatının dışa taşırılmış olan saçaklarının alt yüzeyleri ahşap parçalarla kaplanmıştır. Caminin kuzeybatısındaki, yapının beden duvarından ayrı olarak inşa edilmiş betonarme minaresi özgün değildir.

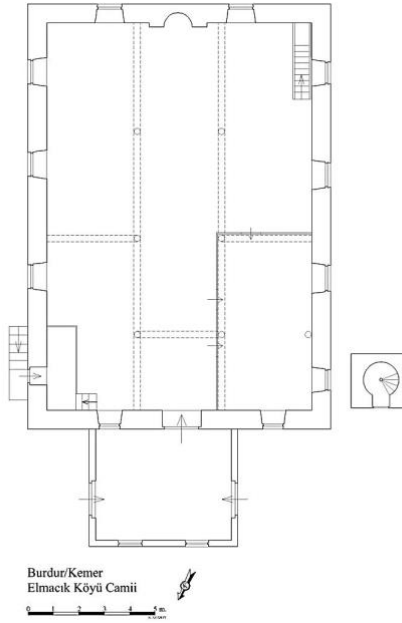

Fotoğraf 27: Elmacık Köyü Camii Genel Görünüş

Fotoğraf 28: Elmacık Köyü Camii Batı ve Güney Cepheden Görünüş

Caminin kuzey cephesinin önüne betonarme olarak bir giriş kısmının eklendiği görülür. 5.84 x 4.62 m. ölçülerindeki ek kısmın batısındaki ve doğusundaki kapılardan geçilerek harime geçişi sağlayan ana kapıya ulaşılmaktadır. Caminin ana girişi kuzey cephenin ortasında yer alırken, doğu cephede mahfil merdivenlerine açılan bir kapı daha bulunmaktadır. Caminin iki kanatlı demir doğramalı kuzey girişinden, mihraba dik altı ahşap direklerle üç sahına ayrılan harime geçiş yapılır. 15.25 x 10.43 m. ölçülerindeki harim boyuna dikdörtgen planlıdır (Çiz. 2).

Çizim 2: Kemer Elmacık Köyü Camii Planı

Fotoğraf 29: Elmacık Köyü Camii Harimden Genel Görünüş

Güney duvarının ortasında mihrap, batısında da ahşap minber vardır (Fot. 29). Yarım daire kesitli mihrap nişinin kavsarası yuvarlak kemerlidir. Mihrap nişi iki yandan kompozit başlıklı pilastlar ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın alınlık kısmı alttan ve üstten profil silme ile belirtilmiş ve buranın ortasına “Fevelli vecheke şatral-Mescidi'l-Haram” (Bakara Suresi, 2/149, 150) yazılmıştır. Mihrabın tepelik kısmı ise üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Duvarın batısındaki dokuz basamaklı ahşap minber batı duvarının birinci penceresinin önüne kadar uzamaktadır. Minberin aynalık bölümü çıtalarla dikdörtgen, üçgen ve kare, korkuluk bölümü ise dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Panoların yüzeyi boş bırakılmış, içi beyaza boyanmıştır. Minberin kapı söveleri oldukça sade yapılmış, kapı açıklığının yukarısında, alınlık bölümünde “Lâ ilâhe İllallâh Muhammedur Rasûlullah” şeklinde

Kelime-i Tevhid yazmaktadır. Tepelik kısmı yarım daire formu olarak yapılmıştır. Dilimli kemerli köşk bölümü, üzerinde alem bulunan sekizgen külahla sonlanmaktadır. Güney duvarının doğusunda bulunan vaaz kürsüsü ise özgün değildir.

Doğu ve Batı duvarlarda pencere açıklıkları ile bunların yukarısında iki sıra silme ile çevrelenmiş madalyonlar bulunmaktadır (Fot. 30-31). Harimin güney duvarında dört, doğu ve batı duvarında ise alçı ile yapılmış üçer madalyona yer verilmiştir. Doğu duvarının güneyindeki birinci madalyonda “Ömer”, “Radiya’llahu Anhu” ve “El Faruk”, ikinci madalyonda “Osman” ve “Radiya’llahu Anhu”, üçüncü madalyonda “Ali”, “Radiya’llahu Anhu” ve “El Murtaza”, yazısı; batı duvarının güneyindeki birinci madalyonda “Talha İbn-i Abdullah” ve “Radiya’llahu Anhu”, ikinci madalyonda “Hüseyin”, “Radiya’llahu Anhu” ve “Halil” ismi ile “1402” tarihi, üçüncü madalyonda “Hasan” ve “Radiya’llahu Anhu” yazısı yer almaktadır. İkinci madalyonda verilen isim ve tarihten madalyonların H. 1402 (M. 1981) tarihinde Halil Hoca tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Fotograf 30: Elmacık Köyü Camii Doğu Duvarı

Fotograf 31: Elmacık Köyü Camii Batı Duvarı

Harimin kuzeyinde, alttan tavana kadar uzanan ahşap sütunlarla desteklenen “U” biçimli ahşap mahfil yer almaktadır (Fot. 32). Mahfile harimin kuzeydoğusunda yer alan on basamaklı ahşap merdiven ile ulaşılmaktadır. Mahfilin harime bakan cephelerinde ahşap korkuluklara yer verilmiştir. Harimin kuzey batısında, mahfilin alt kısmı, 6.95 x 3.71 m. ölçülerindeki alan camekan ile çevrilerek kışın namaz kılınması için kapatılmıştır.

Harimdeki pencerelerin etrafı iki sıra silme ile çevrilmiş ve silmelerin arası yeşile boyanmıştır. Harim duvarları zeminden 0.60 m.’ye kadar ahşap çıtalar ile kaplanmıştır.

Fotograf 32: Elmacık Köyü Camii Mahfil

Fotograf 33: Elmacık Köyü Camii Ahşap Tavanı

Harimin ahşapla örtülü tavanı alttan altı ahşap direklerle desteklenmiştir. Bu ahşap direklerin üstünde profilli ahşap yastık ve bununda üzerinde tavanı uzunlamasına üçe bölen iki hatıl bulunmaktadır (Fot. 33). Ahşap hatıllar ile doğu ve batı duvarları arasında, hatıllara dik yerleştirilmiş ahşap kirişler vardır. Hatıllardan kirişlere profilli konsollarla geçilmiş ve kirişlerin üzerine yerleştirilen ahşap tahtalarla tavan kaplanmıştır. Tavan kaplamalarının üzerinde çapraz olarak çakılmış ince çıtalara yer verilmiştir. Hatıl, sütun ve yastıklar yağlı boya ile yeşile boyanmış ve sütunlar 0.60 m.’ye kadar çıtalar ile kaplanmıştır.

Süslemeler

Caminin dış cephesinde herhangi bir süslemeye yer verilmezken, harimde kalem işi, alçı ve ahşap süsleme görülmektedir. Kalem işi süslemeler tavanda, alçı süslemeler mihrapta ve pencere üstlerinde, ahşap süsleme ise mahfil, minber ve yastıklarda uygulanmıştır.

Harimin, doğu ve batı duvarının güneyindeki iki pencere ile güney duvarındaki pencerelerin yukarısında alçı ile barok tarzda yapılmış “S ve C” kıvrımlı bitkisel motiflere yer verilmiş, motiflerin üzeri altın renkli yaldızla boyanmıştır. Kompozisyon, bir bağ ile bağlanmış üç yaprağın iki tarafına simetrik olarak yerleştirilen, taç yapraklı çiçek motifinin içinden çıkıp kıvrılarak yana doğru uzanan bitkisel motiflerden oluşmaktadır (Fot. 34).

Fotograf 34: Kemer Elmacık Köyü Camii Pencerelerinin Yukarısındaki Alçı Süsleme

Fotograf 35: Kemer Elmacık Köyü Camii Mihrap Süslemeleri

Harimin güney duvarının ortasındaki mihrabın yuvarlak kemerli kavsarasında, alçı ile barok tarzda yapılmış, altın yaldızlı, soyut bitkisel bezemeye yer verilmiştir. Bezemeyi oluşturan kompozisyon, yapraklarla oluşturulmuş bir vazodur, vazanın üstünde taç yapraklı üç çiçek ile yapraklar ve bu yaprakların uçlarındaki stilize çiçekler; vazanın altında stilize palmet ile palmet motifinden çıkarak iki yana doğru uzanan kıvrım dal motiflerinden oluşmaktadır. Kıvrım dal motiflerinin sarmal yaptığı kısımların ortasında taç yapraklı çiçek motifine yer verilmiştir. Mihrabı iki yandan sınırlandıran pilastrların kaidesi ve gövdesi yalın tutulmuş, gövdenin üstünde altın yaldızla boyanmış kompozit başlıklara yer verilmiştir. Mihrabın üçgen alınlık şeklinde düzenlenen tepelik kısmının ortasında alçı ile yapılmış, sırtları birbirine dönük dört, üçgenin iki yanında ise yan yanana ikişerli palmet motifleri bulunmaktadır (Fot. 35).

Güney duvarın batısındaki minberde ahşap süslemeler yer almaktadır. Minberin, panolara ayrılan aynalık ve korkuluk bölümündeki üçgen, kare ve dikdörtgenlerden oluşan geometrik süslemeler bulunmaktadır. Tepelik kısmında yarım daire formu içerisinde ajur tekniğiyle yapılmış yumurta dizini hatırlatan süsleme unsurları görülmektedir. Bunun altında, tepeliğin yüzeyinde, ortadaki büyük, iki yandaki küçük olmak üzere altın yaldızlı, taç yapraklı çiçek motifleri bulunmaktadır (Fot. 36).

Mahfilin, harime bakan kısmını kapatan kafes tekniğinde yapılmış korkuluk ile yan kolların, alt ve üst kısımları bilezikli, yuvarlak çıtalardan oluşturulmuş parmaklıklar camideki ahşap süsleme örneği olarak karşımıza çıkar. Ayrıca ana girişleri taşıyan profil yastıklar da harime hareketlilik kazandırmaktadır.

Camide kalem işi süsleme yalnızca tavanda görülmektedir. Konsolların üzerine siyah ve sarı renkte üçgenler; konsolların arasındaki yüzeylere ise siyah, sarı ve beyaz renkle oluşturulmuş stilize çiçek, çarkıfelek, tek ve çift kulplu vazodan çıkan çiçekler, ibrik ve taç yapraklı çiçek motifleri işlenmiştir (Fot. 37).

Fotoğraf 36: Kemer Elmacık Köyü Camii Minberi

Fotoğraf 37: Elmacık Köyü Camii Tavanı ve Kalem İşi Süslemeleri

Değerlendirme ve Sonuç

İbrahim Çavuş Camisi ve Elmacık Köyü Cami Anadolu'da Selçuklular ile uygulanmaya başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden ahşap direkli camiler geleneğinde inşa edilmiştir. Anadolu dışındaki ahşap direkli camilerin bilinen en eski örnekleri Gazneliler ve Karahanlılar'a aitken, Anadolu'da ahşap direkli camiler Selçuklular çağından Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına kadar uzanan geniş bir zaman diliminde yapılmıştır (Arık, 1973: 8). Konya Sahip Ata Camii (1258) (Karamağaralı, 1982: 49-72), Afyon Ulu Camii (1272-77) (Uysal, 1993: 236-248; Karakuş, 2021: 133-138), Sivrihisar Ulu Camii (1275) (Altınsapan, 2021: 262-267), Ankara Aslanhane Camii (1289-90) (Uysal, 1998: 207-225), Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1296-99) (Demir, 1985: 18-23; Seçkin, 2002: 156-160; Efe, 2018: 277-303), Beyşehir Bayındır Köyü Camii (1365) (Erdemir, 1985: 193-206), Kastamonu Kasaba Köyü Mahmut Bey Camii (1366) (Akok, 1946: 293-301), Ankara Ahi Elvan Camii (14. yy sonu) (Eyice, 1988: 529), Beyşehir Köşk Köyü Mescidi (14. yy) (Önge, 1971: 291-296), Beyşehir Çavuş Camii (14.-15. yy) (Erdemir, 2014: 61-72), Tokat Üzümlören Ulu Camii (14. yy) (Atak, 2019: 99-130), Konya Sarayönü Pir Hüseyin Bey camii (1408) (Duran, 1988: 48-50), Ankara Hacı İvaz Mescidi (15. yy) (Beyazıt, 2007: 179-201), Konya Doğan Hisar Ulu Camii (1548) (Erdemir, 2002: 381-397), İzmir Eski Furunlu Köyü Hacı İbrahim Camii (1672-1673) (Çakmak, 1996:11-21), Denizli Çivril-Savran Köyü Serbanşah Camii (1798-1799) (Çakmak, 1991: 46-54), Denizli Çal Kocaköy Köyü Camii (1800-1801) (Çakmak, 1991: 55-61), Denizli Acıpayam Yazır Köyü camii (1802-1803) (Pektaş, 2007: 422-424), Konya Sarayönü Küçük Ali Oğlu Camii (1861) (Duran, 1988: 50-51), Konya Selçuk Tatköy Camii (1867 öncesi) (Yavuzıylmaz, 2019: 93-123), Denizli Çivril Bayat Köyü Camii (1870'ler) (Cirtil, 2007: 115-124), Denizli Baklan Boğaziçi Camii (1876) (Çakmak, 1995: 529-540; Beykal 1997: 73-90), Afyon Dazkırı Çiftlik Köyü Camii (1887-1888 yılı öncesi) (Daş, 1995: 1-3), Afyon Dazkırı Kızılören Camii (1894-1895) (Daş, 1995: 3-5), Giresun Çamoluk Sarpkaya Köyü Bektaş Bey Camii (19. yy ilk yarısı) (Nefes vd. 2011: 137-154), Kayseri Pınarbaşı Methiye Köyü Camii (1902) (Denktaş, 2004: 54-58), Kayseri Şihli Kasabası Yusuf Ağa Camii (1916) (Denktaş, 2001: 201-205) Anadolu'daki ahşap direkli cami örneklerindendir. Burdur merkezdeki Hacı Mahmut Camii (1917) (Beyaz, 2020: 73-89), Sadenzade Camii (1861) (Bozcu, 2013: 41-44), Taşdemir Camii (1915) (Beyaz, 2020: 212-226) ile Çavdır Dengere Eski Camii (17.-18. yy) (Atasoy, 2013: 15-25) ve Gölhisar Hacı Hasan Camii (19. yy sonu – 20. yy başı) (Atasoy, 2013: 33-35) ahşap direkli camilerin Burdur'daki örnekleridir.

Her iki camide kuzey-güney yönlü, mihraba dik üç sahınlı olarak düzenlenmiş ve yapıların orta sahınları diğerlerinden yüksek tutulmuştur. Bu uygulamanın Burdur'daki Sadenzade Camii ve Çavdır Dengere Eski Camii'nde de yapılmış olduğu görülür.

İbrahim Çavuş Camii'nin özellikle eski fotoğraflarından oldukça zengin süslemelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Elmacık Köyü Cami ise süsleme yönünden daha sadedir. İbrahim Çavuş Camii'nde hem ahşap

hem de duvar üzerine kalem işi ile işlenmiş bitkisel süslemelere, yazılara, geometrik motiflere ve mimari tasvire yer verilmiştir. İbrahim Çavuş Camii mihrabının batı duvarındaki "sonsuz yaşam" sembolü olan hurma ağacı motifi (Gültekin, 2008: 9-31), Denizli Baklan Boğaziçi Kasabası Eski Camii harim batı duvarında, Denizli Baklan Tekke Camii (18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılda) (Çakmak, 1991: 99-102) harim duvarında ve Manisa Kula Emre Köyü Eski Camii (1547-1548) (Erçin, 2008: 15-20) harim batı duvarındaki hurma ağacı motifleri ile benzerlik göstermektedir.

İbrahim Çavuş Camii hariminin doğu duvarındaki bostan şeklinde yapılmış karpuz tasvirinin benzer bir örneği Amasya-Gümüşhacıköy Sarayözü Köyü Pîr Ali Bircivan Türbesi'nin (Altıer, 2021: 405) mescit duvarında karşımıza çıkmaktadır.

İbrahim Çavuş Camii hariminin batı duvarında yer alan Medine tasvirinin benzer örneklerine Manisa Soma Hızır Bey Camii (1791-1792) (Arık, 1973: 10-22) ön revakı, Manisa Kula Kurşunlu Camii (1496) (Erçin, 2008: 8-11) mihrabının doğusunda, Denizli Kızılcabölük Dere Camii ve İzmir Bademli Kızılcızade Mehmet Ağa Camii (1811) (Kuyulu, 1994: 147-158) harim girişinin doğusunda rastlanmaktadır.

İbrahim Çavuş Camii mihrap nişinin üzerinde kalem işi ile yapılmış perde motifi bulunurken, Burdur'daki Çavdır Dengere Eski Camii ve Çeltikçi Hamidiye Camii mihraplarında da kalem işi yapılmış perde motifleri görülür. Anadolu'daki camilerin mihraplarında sıklıkla kullanılan perde motifi örnekleri arasında Isparta Senirkent Hıdır Çelebi Camii (1900-1901) (Duymaz, 2009: 195-210), Denizli'deki Acıpayam Yazır Camii (1802-1803), Güney Belenardıç Köyü Camii (1884) (Çakmak, 1991: 88-94), ve Akköy Yukarı Camii (1877-1909) (İnce, 2001: 65-79) Kütahya Tavşanlı Kurşun Camii (1871) (Çöl, 2002: 49-66), Uşak Ulu Camii (15. yy), Uşak'taki Karaali Camii (16. yy), Kurşunlu Camii (16 yy), Bodurluoğlu Camii (18. yy'ın ikinci yarısı), Karaağaç Camii (19. Yy), Aliağa Camii (19. Yy), Zincirli Camii (19. yy) ve Cinbiz Camii (20. Yy) (Gürsoy, 2015: 149-155), İzmir'de Kemeraltı Camii (1671) (Kuyulu, 2002: 1189), Bademli Kızılcızade Mehmet Ağa Camii (1811), Bergama Göçbeyli Merkez Camii (19. yy) (Bayrakal, 2007: 1-26) Konya'daki Doğan Hisar Başköy Camii (19. yy) (Uslu Bülbül vd., 2021: 856-858), Çavundur Camii (1764) (Uslu Bülbül vd., 2021: 859-862), Çataloğlu Camii (1767-1768) (Altın, 2009: 26-29), Konya Hacı Hüseyin Kabasakal Mescidi (1816) (Altın, 2009: 48-50), Konya Araplar Ak Camii (1907) (Altın, 2009: 197-201) gösterilebilir. Mihrap dışında İbrahim Çavuş Camii'nde olduğu gibi duvarlarda da perde motifi kullanılmıştır. Kula-Emre Köyü Camii (1547-1548) (Bozer, 1987: 14-22), Çivril Savranşah Köyü Camii (18. yy üçüncü çeyreği), (Mavuşoğlu, 2008: 11-12) ve Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii (1834-1835) (Eryılmaz, 2021: 176-193) bunun harim duvarında perde motifinin kullanıldığı örneklerdendir.

Kemer Elmacık Köyü Camii'nde ise kalem işi süsleme yalnız ahşap tavan üzerine uygulanmıştır. Yukarı Camii ahşap tavanı üzerine işlenen kalem işi süslemeler estetik kaygı taşımadan, basitçe işlenmişken, Elmacık Köyü Camii tavanındaki kalem işi süslemeler daha özenli yapılmıştır. Elmacık Köyü Camii tavanında vazodan çıkan stilize çiçek, ibrik, çarkıfelek ve taç yapraklı çiçek motifleri görülürken, İbrahim Çavuş Camii'nde stilize çiçek motifleri bulunmaktadır.

Kalem işi süslemenin yanı sıra her iki camide de alçı süslemeler de kullanılmıştır. Ceneviz etkisindeki Sakız Adası mimarisinin İzmir ve çevresine yayılmasıyla bu bölgede yoğun kullanım alanı bulan alçı tezyinat, Kemer'deki her iki camide de kullanılmıştır (Arel, 2002: 30-35).

Kemer Yukarı Camii mihrabının iki kenardaki pilastrların kompozit sütun başlıkları, mihrap kavsarasındaki palmet ve bitkisel süsleme, mihrabın yukarısındaki yuvarlak kemerin üzerindeki yıldız ve çiçek motifleri alçı süslemenin uygulandığı yerlerdir. Kemer İbrahim Çavuş Camii'nde kompozit sütun başlığı uygulamasının benzer örneği Çeltikçi Hamidiye Camii'nde (1876-1901) (Atasoy, 2013: 26-29) de görülmektedir. Burdur dışında İzmir Başdurak Camii (17. yy ikinci yarısı) (Bulut, 1996: 5-6), İzmir Hisar Camii (16. yy) (Bulut, 1996: 4-5) mihrabın iki yanındaki sütunlarda ve duvara bitişik sütunlarda, Burhaniye Koca Camii (1781-1782) (İrkin, 2006: 24-30), Manisa Göktaşlı Camii (1493-1494) (Acun, 1999: 138-145), Denizli Kızılcabölük Yukarı Camii (19. yy.) (Dönmez, 2003: 63) mihrabının iki yanındaki sütunlarda ve Konya Aziziye Camii'nin (1874) (Altın, 2009: 136-141) duvara bitişik sütunlarında kompozit sütun başlığı yer almaktadır.

Kemer Elmacık Köyü Camii mihrap kavsarasındaki alçı ile yapılmış barok tarzda bitkisel motif Burdur'daki diğer camilerde de uygulanmıştır. Burdur merkezdeki Hecin Dede Camii, Şeyh Sinan Camii, Taşdemir Camii, Gazi Camii ve Tefenni Çarşı Camii mihrabında, Burdur Çeltikçi Hamidiye Camii'nde ise harim pencerelerinin yukarısında benzer soyut süslemelere yer verilmiştir. Burdur dışında Afyon Dazkırı Kızılören Camii (1894-1895), Isparta Uluborlu Alaaddin Camii (1927) (Çok, 2010: 84-87), Uşak Kurşunlu Camii (İnce, 2004: 33-36) mihrap kavsaralarında; İzmir Kemeraltı Camii (1671) (Bulut, 1996: 3-4), İzmir Hisar Camii, Konya Aziziye Camii (Altın, 2009: 136-141) pencere üstlerinde ve Manisa Aynı Ali Camii (1616) (Acun, 1999: 244-249) mihrap alınlığında söz konusu süsleme örneklerine rastlanılmaktadır.

Sonuç olarak, İbrahim Çavuş Camii ve Elmacık Köyü Camii, Anadolu'da Selçuklular ile uygulanmaya başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden; yoğun olarak Orta Karadeniz, İç Anadolu ve İç Batı Anadolu'da görülen ahşap direkli camilerin Akdeniz Bölgesi'nde uygulanmış örneklerinden olması ve Burdur'daki yapılar arasında süsleme özellikleriyle de ön plana çıkması açısından önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Acun, Hakkı. Manisa'da Türk Devri Yapıları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Akdemir, M. Sadık. "Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında Burdur'daki Vakıf Hizmetleri". I. Burdur Sempozyumu (16-19 Kasım 2005) Bildiriler, Sempozyum Tam Metin Kitabı (2007): 66-81.
- Akok, Mahmut. "Kastamonu'nun Kasaba Köyü'nde Candaroğlu Mahmut Bey Camii". *Belleten* 10/38 (1946): 293-301.
- Altın, Yusuf. Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Camileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Altınsapan, M. Erol. "Sivrihisar Ulu Camii". *Madde ve Mananın Fethi: Fetih ve Medeniyet* 2 (2021), 262-267.
- Arel, Ayda. Bir Şehr-i Ruşenâbâd, Kâr-ı Anka Bir Bender (Tanzimat Öncesi İzmir Sanatında Yeni Yönelimler). İzmir: İzmir Yayıncılık, 2002.
- Arık, Rüçhan. Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973.
- Atak, Erkan. "Tokat'tan Ahşap Direkli Bir Yapı: Üzümlü Ulu Camii". *Vakıflar Dergisi* 51 (2019), 100-101.
- Atasoy, Sertan. Burdur'un İlçelerindeki Türk Dönemi Eserleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Bayrakal, Sedat, "Merkezi Plan Tasarımı ve Malzeme Özellikleriyle İlginç Bir Örnek: Göçbeyli (Bergama) Merkez Camii ve Restorasyon Önerileri". *Sanat Tarihi Dergisi*, 16/2 (2007): 1-26.
- Beyaz, Düriye. Burdur Merkezde Yer Alan Camiler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Beyazıt, Mustafa. "Ankara Hacı İvaz Paşa Mescidi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/1 (2007): 179-201.
- Beykal, Feryal. "Baklan Boğaziçi Eski Camii". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (1997): 73-90.
- BOA, Cevdet Maarif (C.MF), Yer No: 113 – 5632.
- Bozcu, Mustafa Murat. Burdur İlinde Türk Mimarisi: Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Mimarisi. Burdur: Burdur Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2013.
- Bozer, Rüstem. "Kula-Emre Köyünde Resimli Bir Cami" *Türkiyemiz* 53 (1987): 14-22.
- Bulut, Lale. "İzmir Camilerinde Alçı Süsleme". *Sanat Tarihi Dergisi* 8 (1996): 1-9.
- Cirtil, Saim. "Çivril Bayat Köyü Camii". *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşım Karpuz'a Armağan, Kayseri: Kıvılcım Kitapevi* (2007): 115-124.
- Çakmak, Şakir. "Boğaziçi Kasabası Eski Cami (Baklan/Denizli)". 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi (İstanbul 23-27 Eylül 1991) Bildiriler, I. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları (1995): 529-540.
- Çakmak, Şakir. Denizli İli'ndeki Türk Anıtları (Camiler) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Çakmak, Şakir. "Eski Furunlu Köyü Hacı İbrahim Camii (Bayındır/İzmir)". *Sanat Tarihi Dergisi* 8 (1996): 11-20.
- Çakmak, Şakir. "Çal-Kocaköy (Şalvan Köyü) Camii". 21. Yüzyıla Girerken Geçmişten Günümüze Çal Yöresi: Baklan Çal Bekeilli: Çal Sempozyumu Bildirileri, 1-3 Eylül 2006, Denizli: Çal Yöresi Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (2007): 808-816.
- Çok, Beste. Isparta ve İlçeleri Camii Süslemeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Çöl, Nilgün. "Kütahya İli Tavşanlı İlçesinde Kurşunlu Camiinin Duvar Resimlerinin Geleneksel Türk Duvar Resim Sanatı Çerçevesinde Değerlendirmesi: Osmanlı Sanatı Çerçevesinde Duvar Resmi". *Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Anadolu Sanat Dergisi* 12 (2002): 49-66.
- Daş, Ertan. "Dazkırı Yakınlarında Yayımlanmamış Ahşap Destekli İki Köy Camisi". 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi (İstanbul 23-27 Eylül 1991) Bildiriler, II. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları (1995): 1-12.
- Demir, Ataman. "Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii". *İlgi* 43 (1985): 18-23.
- Denктаş, Mustafa. "Şıhlı Kasabası Yusuf Ağa Camii". Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları (2001): 201-205.

- Denktaş, Mustafa. "Pınarbaşı-Uzunyayla'daki Ahşap Direkli Camiler". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2004): 53-89.
- Dönmez, Emine Naza. "Denizli Kızılcabölük Camileri ve Alçı Süslemeleri". *Sanat Tarihi Yıllığı* 16 (2003): 61-74.
- Duran, Remzi. "Konya Sarayönü'nde Üç Ahşap Cami". *Vakıflar Dergisi* 20 (1988): 47-62.
- Duymaz, A. Şevki. "Senirkent Hıdır Çelebi (Pazar) Camii". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (2009): 195-210.
- Efe, İsmail. *Eşrefoğlu Camii ve Külliyesi Beyşehir*. Konya: Dokuz Yayınları, 2014.
- Erçin, Serap. *Kula İlçesi'ndeki Türk Dönemi Yapıları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Erdemir, Yaşar. "Konya-Beyşehir Bayındır Köyü Camii". *Vakıflar Dergisi* 19 (1985): 193-206.
- Erdemir, Yaşar. "Nakışlı Ahşap Camilerimizin Klasik Dönemdeki Zengin Bir Temsilcisi: Doğanhisar Ulu Camii". VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (Kayseri 8-10 Nisan 2002) Bildiriler, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları (2002): 381-396.
- Erdemir, Yaşar. "Beyşehir Yöresinde Eşrefoğlu Geleneğini Sürdüren Nakışlı Bir Ahşap Cami Örneği: Çavuş Camii". III. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Hindistan (2014): 61-72.
- Eryılmaz, H. İbrahim, "Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii Duvar Resimleri". *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 13 (2021):173-193.
- Eyice, Semavi, "Ahi Elvan Cami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I. Cilt (1988): 529.
- Gültekin, R. Eser. "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (2008): 9-31.
- Gürsoy, Elif. "Uşak'ta Perde Motifli Mihraplar". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10 (2015): 146-157.
- İnce, Kasım. "Yukarı Camii / Akköy-Denizli". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2001): 65-79.
- İnce, Kasım. *Uşak'ta Türk Mimarisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004.
- İrkin, Özgür Mehmet. *Burhaniye'de Türk Devri Eserleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Karakuş, Filiz. "13. Yüzyılda Anadolu'da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması". *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* 11/1 (2021), 131-161.
- Karamağaralı, Haluk. "Sahip Ata Caminin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme". *Rölöve ve Restorasyon Dergisi* 3 (1982): 49-75.
- Karaseki, Zeliha. *Ankara Aslanhane-Ağaç Ayak Camilerinin Ahşap Süsleme Özellikleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Kuyulu, İnci. "Bademli Kızılcızade Mehmet Ağa Camii (Ödemiş/İzmir)". *Vakıflar Dergisi* 24 (1994): 147-158.
- Kuyulu, İnci. "İzmir'de Osmanlı Dönemi Yapıları". XIII. Türk Tarih Kongresi (4-8 Ekim 1999 – Ankara) Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt, II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi (2002): 1187-1204.
- Mavuşoğlu, N. İpek, *Savranşah Köyü Camisi Restorasyon Projesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.
- Nefes, Eyüp ve Gün, Recep. *Giresun Çamoluk İlçesi Sarpkaya Köyü'ndeki Ahşap Sütunlu Bektaş Bey Camii*. *Vakıflar Dergisi* 36 (2011): 137-154.
- Önge, Yılmaz. "Anadolu'da XIII.-XIV. Yüzyılın Nakışlı Ahşap Camilerinden Bir Örnek: Beyşehir Köşk Köyü Mescidi". *Vakıflar Dergisi* 9 (1971): 291-296.
- Öztop, Mukaddes. *Ankara Ahi Elvan Camii ve Alaaddin Camii Ahşap Süslemeleri Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.
- Parlar, Gülsün ve Yılmaz, Emel. "Çivril-Savran Köyü Şerbanşah Camii'nde Bulunan Duvar Süslemeleri Üzerine Bir Araştırma". *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu (Çivril 18-19 Eylül 2001) Bildiriler*, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası (2002): 333-349.

- Pektaş, Kadir. "Acıpayam ve Çevresindeki Türk Dönemi Eserlerinden Bir Kesit", I. Acıpayam Sempozyumu (1-3 Aralık Acıpayam-Denizli) Bildirileri, Denizli: Pamukkale Üniversitesi (2007): 422-450.
- Sapan, Erol Altın. Sivrihisar'da Türk Mimarisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Seçkin, Nadide. "Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii". Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (2002): 146-149.
- Uysal, Osman. "Ankara Arslanhane Camii Üzerine Bazı Tespitler". VII. Milli Selçuk Kültür ve Medeniyeti Semineri (II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları (1998): 207-225.
- Uysal, Zekiye. Afyon Ulu Camii'nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları, 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyon: Afyon Belediyesi Yayınları (1993): 236-248.
- Uslu Bülbül, Zehra ve Çevrimli, Nilgün. "Konya Camilerindeki Ahşap Mihraplardan Örnekler". Sanat Tarihi Dergisi 30/2 (2021): 845-883.
- Yavuzylmaz, Ahmet. Konya'da Ahşap Direkli Bir Köy (Tatköy) Camii. Yaşar Erdemir'e Armağan: Sanat Yazıları, Konya: Licaratürk Academia Yayınları (2019): 93-123.

THE TWO MOSQUES WITH WOODEN POLES AND ORNAMENTS IN KEMER, BURDUR

Sertan ATASOY

ABSTRACT

İbrahim Çavuş (Yukarı) Mosque and Elmacık Village Mosque in the Kemer district of Burdur are examples of the tradition of mosques with wooden poles that started to be built in Anatolia with the Seljuks and lasted until the collapse of the Ottoman Empire. Mosques with wooden poles, which are commonly seen in Central Black Sea, Central Anatolia and Central Western Anatolia, can be also encountered in the Mediterranean Region. In the examinations we made in Burdur, the two mosques, which have preserved their original status compared to the other mosques with wooden poles, draw attention with their hand-drawn ornaments. Despite their very plain architecture on the outside, the mosques have a privileged stature with their interior decorations reflecting the stylistic features of the westernization period. This article aims to introduce two mosques that have not been published until now, and to reveal their significance in Anatolian Turkish Architecture.

Keywords: Ottoman, Burdur, Kemer, Elmacık Village, Mosque, İbrahim Çavuş, Ornament, Wooden Pole